

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«İctihad» Constantinople

Téléph : 20865

xxviiième ANNÉE

15 Février 1932

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 339

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye

için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdı

5 liradır

ADRES

Cıgaloğlunda İctihad Evi

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi yedinci sene

15 Şubat 1932

FELSEFE

İBTİDA'İ KAVMLERDE

DİNLERİN DOĞUŞU [1]

BİRİNCİ MABHES

DİNİ FİZİK

Dinlerin menşe'ininin ehemmiyeti — Dinî yahud hurafî i'tikadların cihan şümullüğü — Dinlerin tahavvül kabiliyeti ve dinî tekâmül.

I Dinlerin menşe'ini nâ mütenahî fikrine 'atf eden idéalist nazariyye — M. Max Muller in ve M. de Hartmann in **Hénothéisme** [2] i M. Renan in **İlahi grize** si [« **Instinct du divin** » i] .

II Ölülere 'ibadet ve spritisme nazariyyesi — Herbert Spencer — Tabi'î kuvvetlerin hayat kesb etmesi 'akidesine H. Spencerin i'tirazları .

III İ'tirazlara cevap — Kuvvetlerin münasebeti yerine uafî ve ya muzır iradelerin ka'im olduğu Sociologia'î şekilde dinî fizik — İbtida'î kavmlerin «**Sociomorphisme**» i [3] .

Dinlerin doğuşu diğer her tarihî mes'eleden daha büyük bir ehemmiyete malikdir :

Burada mevzu'î bahs olan yalnız geçmiş ma veka'lerin ve hadiselerin sihhati değildir , fikirlerimizin ve hali hazırda ki i'tikadlarımızın kıymetidir . Bu munakaşede her birimizin 'alakadar olduğumuz bir şeyimiz vardır . Bir i'tikadî vaktile husule getirmiş olan sebebler , ekseriya, hala o i'tikadî muhafaza eden sebeblerdir ; bina'en'aleyh bu sebebleri derpiş etmek , bizzat i'tikad hakkında musa'id yahud gayri musa'id bir hükm vermektir . Eğer Tarih , mükemmel olsaydı , şimdi mazide te'yid etmeyeceği şeyi istikbalde silmek iktidarına malik olurdu .

Mu'asır tenkidin elde etmiş olduğu birinci

[1] Medhali (İctihad) ın 311 inci ve müte'akib numrularında intişar eden L'irreligion de l'avenir adlı kitabın tercemesinin devamıdır .

[2] Her kavm için bir Allah kabul eden mezheb .

[3] Sociomorphisme J. M. Guyau tarafından ihdas edilmiş olan bu kelime 'alî kudretlere ve bütün tabi'ate Cem'iyyeti beşeriyye evsafı 'atf etmek mezhebi demektir . Meselâ yıldırımı , gök gürlemesini bir gazab hareketi telekk etmek gibi . A. Fouillé's nin

LA MORALE L'ART ET LA RELIGION D'APRES GUYAU

adlı kitabının 131 inci sahifesine de bakınız . A. D.

bir nokta vardır : M. Roskoff un [1] , M. Renan ın, M. Girard de Rialle in tedkiklerinden sonra, yer yüzünde dinden yahud hurafeden tamamen mütecerrid kavmlerin bulunduğunu iddi'a etmek gayri mümkündür . [Hurafat ise gayri mütemeddinler mevzu'ı bahs olunca din demektir !]

Diğer mevcudatdan daha zeki olması yegâne sebebedir ki insan, dindar yahud hurafat besler bir mevcud olmuştur. Bundan başka daha Tarihden evvel zamanlara 'a'id « Mégalithique » denilen heykeller ve yekpare taş âbideler (Menhir [2] ler , Cromleek [3] ler , Dolmen [4] ler) Türbe ler, hama'iller dinliliğin kat'i 'alametleridirler ki bunlara , şüphesiz , **Rondelle cranienne** denilen ve bililtizam kafa tasından çıkarılmış ve asmak için ba'zan ortasından delinmiş kemik parçalarını da 'ilâve etmelidir . [5]

[1] M. Roskoff, Das Religions vvesen der rohesten Natur völker (Leipzig 1880) .

M. Girard de Rialle, **Mythologie comparée** (Paris 1878) .

M. Reville, **Les Religions des peuples non civilisés** (Paris 1880) .

[2] Eski Celt kavminin mihrabı mekâmında bulunmuş olan uzun kaya ki emsali Britanya da bulunur.

[3] Fransanın en eski ehalisinin eserlerinden ve bir büyük taşın etrafına dizilmiş taşlardan 'ibaret da'ire .

[4] Dolmen, Celt lisanında taş masa demektir . 'amuden mevzu' iki taş üzerine ufkiyyen konmuş yassı ve büyük bir taşdan 'ibaret Mégalithique âbide . Dolmen ler Britanya da çokdur . Fakat Ceza'ir de, Hind de, Japonyada da bulunur . Bunlar merkad idiler . Dolmen lerden bir dane de **Arabkir** de Ag Baba denileu ve bir dağın yamacında kâ'in bir ziyaret mahallinin yanında mevcuddur ve Arabkir de buna « Allah yapısı » derler . Çünkü bu kadar büyük ve ağır bir yassı taşı iki sivri taşın üzerine kaldırıp koymak için muktazi kuvvetin ancak Allahın Kolunda bulunacağı i'tikadında bulumiyorlar demektir.

A. D.

[5] M. G. de Mortillet nin **Le Préhistorique Aantiquité de l'homme** adlı eserine bakın. Parisde 1883 de basılmışdır.

İnsanın dinliliği bu vech ile, i'tiraz götürmez bir kat'iyyetle, yontulmuş taş devrine kadar çıkar. Hulasa ma veka'lardan farziyyelere geçmek için daha uzaga gidile bilir ve devri rabi', **Les temps quaternaires** denilen zamanlarda — İhtimalen iki yüz elli bin sene evvel — her ne kadar bir mezar kazacak kadar ölüleri hakkında hürmet his'eder görünüyor ve kaba sanemler bulunmıyorsa da , insanın mübhem hurafat beslediği derpiş oluna bilir.

'Ayni derecede şayanı kabul olarak nazara alına bilen tedkiklerimizin usulleri, neticeleri mühim olan ikinci bir nokta vardır .

Din, mu'cizevî bir menşe'e malik olmadı ğından muntazam ve cihan şümül kanunlar hükmünce yavaş yavaş inkişaf etmiş olması zaruridir ; menşe'i, en ibtida'î zekâlar için kabili fehmi'sâde ve mübhem fikirler olmak lâbüddür; tedricî bir tekâmül ile, buradandır ki, bu gün kendisine vasfı mümeyyiz olan pek karışık ve pek kat'i kavrayışlara yükselmiştir .

Dinler istedikleri kadar kendilerinin değişmez olduklarına ka'il olsunlar, cümlesi, haberleri olmaksızın, cihanî istihale seyli içine karışmış gitmişlerdir . Dört bin seneden beri çömelmiş olan büyük Mısır Ebul'hevli de kendisini hareketsiz zan ede bilirdi. Bununla beraber, güneşin arkası sıra, kendisini da'ima yeni semalara götüren 'Arz tarafından götürülmek suretile, bir ân bile, hareket etmeksizin kalmamışdır.

Şimdi dinlerin 'adeta temeli olmuş olan bu ilk fikirleri ta'yin etmek kalıyor . Dinî 'ilmin başlıca mümessilleri arasında ittifaksızlık bu rada başlar . Ba'zıları dinlerin doğmasını fevkal'his[Suprasensible] hakikatin bir teferrüsile, Allahın bir ilhamile izah ederler . Ba'zıları da bir tecrübenin bir hatasile, beşerî zekânın, yanlış bir muraca'atile izah ederler . Birinciler , dinde , mahbusu bulunduğumuz Fizikî 'alemin haricine 'aklın bir huruc hareketi, imkân 'aleminin haricine 'aklın bir atılması hareketini görürler, İkinciler dinin her şeyden evvel , bu dünyanın en 'alel'ade hadiselerinin , hasselerimize yahud şu'urumuza müte'allık şeylerin yanlış tefsirinden doğmuş olduğuna ka'ildirler.

Ba'zıları için, din, 'ilmden fazla bir şeydir, ba'zıları için ise din, yalan bir 'ilmdir [Pseudo science dir.]

Bütün İdéalist ler, Strauss lar, Renan lar, Matthew ler, Arnold lar, dinlerde musaffa idé-alisme lerinin tohumlarını bulurlar ve pek samimî olduklarını bizzat söylemiş olsalar istih-zakâr görüne bilecek bir hürmetle, dinlerin önünde eğilirler. Dinlerde, zekâyı beşerin en necib ve en cavidanî olarak husule getirmiş olduğu şeyi görürler! Muhakkık zekâlar bil-'aks, Auguste Comte ile, dinlerin neş'etinde, «Fétichisme» in ya'nî but perestliğin kaba i'ti-kadlarından başka bir şey görmezler.

Görülüyor ki, dinlerin menşe'i mes'elesi, bu gün vaz' olunduğu yeni şekil altında yine 'aynî derecede müşkil kalıyor; vaktile dinlerin vahy eseri yahud tabi'î olup olmadığını insan cayı su'al buluyordu; bu gün dinin hakiki tabi'ate muvafık olup olmadığı, 'aklın bir dalaleti eseri olup olmadığı, izah ederek 'ilmin tashih ettiği zarurî bir galatı rü'yet olup olmadığı ve hulâsa, esatirî ve Symbolique [timsalî] dinler ilâhının, büyütülmüş bir sanem olup olmadığı su'al edilmeye kadar varılıyor.

I - Bir kaç sene evvel, dinlerin Posivistce

nazariyyesi muzaffer olmaya pek yakın görü-nüyordu. [1] Bir çokları, bütün netayicini istih-rac etmeksizin, bu nazariyyeyi kabul etmişlerdi. bu ânda, bu nazariyye şiddetli i'tiraza uğra-mışdır; mu'adelenin ma'lumlarına yeni 'unsur-lar idhal edildi; mes'ele yeni bir tedkika tabi-tutulmalıdır.

Dinin « Positiviste » ler tarafından ihlâl edilen afâkî ve 'aklî seciyyesini kurtarmak için ez cümle M. Max Muller, 'adeta nevmidâne bir cehd sarf etdi. [2]

Temamen ayrı bir nokta'î nazar alarak H. Spencer dahi, **Sociologie** sinde, Fetichisme i yahud « Naturisme » i, dinin esası gibi nazarı i'tibara alan nazariyyeleri tenkid ediyor.

J. M. Guyau

[1] Bu nazariyyeyi Vacherot gibi ba'zı spritualist ler tarafından kabul edilmiş yahud aşağı yukarı kabul edilmiş buluruz. **La Religion** (Paris 1869)

[2] **L'origine et le développement de la religion étudiée à la lumière des religions de l'Inde** adile İ. Darmesteter tara-fından İngilizce den Fransız caya terceme edilen ve Re-inwald tarafından 1 cild olarak 1879 da basılan kitaba bakın.

EDEBİ TAHLİL

MEVLANANIN RÜBA'İLERİ

Hasan Âli Bey hakikati ve 'ilmi sever. Hakikatin ve 'ilmin hidmetkârî olmak cah ü celaline malikdir. **Mevlananın Ruba'ileri** güzel terceme edilmiş ve ba husus hayli isa-betle seçilmiştir. Mevlananın ruba'ilerinin 'adedi Hayyamın ruba'ilerinin belki on mislidir. Kemiyet i'tibarile galibdir, fakat keyfiyet i'tibarile fa'ik değildir. Hayyam ın ruba'ile-rinde başka neş'e ve başka keskinlik vardır. Hele (Hayyam) ın mali olduğunda hiç şübhe olmayan rüba'ilerde bir elmas suyu ve sesi vardır. Bir istihzasi vardır ki yakar. Mevlana büyükdür, Mevlana büyük 'aşıkdır ve büyük

'ariftir. Hayyam 'ilmin bu günkü ma'nasile 'ilm adamıdır. Hayyam Almanların Goethe sine benzer, fakat bunda Voltaire lik de vardır.

« اصل ترکست اگرچه ہندی کویم »

diyen Mevlananın nağmelerinde Hind şa'iri Tagor un « Lyrisme » i vardır. Oscard Wilde in şimesi mahsusdur. Fakat bu şime kendisini mahbese götürecektir kadar kuvvetli değil.

این مسقط ما ز بادۂ حیرانیت

وین بادہ بجز در قدح سودانیت

تو آمدہ کہ بادۂ من ریزی

من آن مستم کہ بادہ ام پیدانیت

diyen Mevlananın [Ivresse psychologique] dedi-